

Ажибаева Г.М.,
доцент, менеджмент магистрі,
gulzhan121983@mail.ru

*Академик З.Алдамжар атындағы
Қостанай әлеуметтік- техникалық
университеті,
110000 Қостанай қ., Кобыланды Батыр даңғылы, 27*

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ХАЛЫҚТЫҢ ЖОҒАРЫ БОРЫШТЫҚ ЖҮКТЕМЕСІНІҢ ӘЛЕУМЕТТІК- ЭКОНОМИКАЛЫҚ САЛДАРЫ

***Аңдатпа.** Қазақстан Республикасындағы халықтың жоғары борыштық жүктемесінің әлеуметтік-экономикалық салдары қарастырылады. Соңғы жылдары тұтынушылық несиелердің, микронесиелердің және онлайн-қарыздардың қарқынды өсуі халықтың несиеге тәуелділігін арттырып, азаматтардың қаржылық тұрақтылығына әсер етуде. Зерттеу барысында халықтың қарыздық жүктемесінің негізгі себептері, оның әлеуметтік және экономикалық салдары талданды. Атап айтқанда, борыштық міндеттемелердің артуы кедейлік деңгейінің өсуіне, өмір сүру сапасының төмендеуіне, психологиялық қысымның күшеюіне, сондай-ақ ішкі тұтыну сұранысының әлсіреуіне және банк секторындағы тәуекелдердің артуына ықпал ететіні анықталды.*

***Түйінді сөздер:** әлеуметтік және экономикалық салдары, борыштық жүктеме, қарыз, қаржылық тәуекел, проблемалық берешек, тұтынушылық несие.*

Кіріспе

Қазақстандағы халықтың жоғары борыштық жүктемесі соңғы жылдары әлеуметтік-экономикалық тұрақтылыққа әсер ететін маңызды мәселелердің біріне айналды. Тұтынушылық несиелердің, микронесиелердің және онлайн-қарыздардың кең таралуы азаматтардың қаржылық міндеттемелерінің артуына алып келді. Халық табысының өсу қарқыны мен қарыз көлемінің арасындағы теңгерімсіздік көптеген отбасылардың төлем қабілеттілігінің төмендеуіне, әлеуметтік жағдайының нашарлауына және қаржылық тәуекелдердің көбеюіне себеп болуда. Сонымен қатар, халықтың шамадан тыс қарыздануы банк жүйесінің тұрақтылығына, ішкі тұтыну нарығына және ел экономикасының жалпы дамуына да әсер етеді. Осыған байланысты борыштық жүктеменің әлеуметтік және экономикалық салдарын кешенді зерттеу ғылыми әрі практикалық тұрғыдан маңызды болып табылады.

Зерттеу тақырыбының өзектілігі. Қазақстанда халықтың несиеге тәуелділігінің артуымен, проблемалық берешектер көлемінің көбеюімен және азаматтардың қаржылық әл-ауқатына төнетін қауіптердің күшеюімен түсіндіріледі. Қазіргі таңда қаржы нарығын цифрландыру нәтижесінде несиені алу рәсімінің жеңілдеуі халықтың қарыз алу белсенділігін арттырды. Бұл жағдай әсіресе әлеуметтік осал топтардың борыштық ауыртпалыққа ұшырауына ықпал етуде. Мемлекет тарапынан жеке тұлғалардың банкроттығы институтын енгізу, микронесиелік ұйымдардың қызметін шектеу және қарыз жүктемесін төмендетуге бағытталған шаралардың қабылдануы мәселенің өзектілігін айқындайды. Сондықтан халықтың жоғары борыштық жүктемесінің әлеуметтік-экономикалық салдарын талдау және оны төмендетудің тиімді тетіктерін анықтау маңызды ғылыми міндет болып саналады.

Зерттеудің мақсаты – Қазақстандағы халықтың жоғары борыштық жүктемесінің әлеуметтік-экономикалық салдарын талдау, оның негізгі себептерін анықтау және қарыз деңгейін төмендетуге бағытталған құқықтық әрі экономикалық тетіктерді бағалау.

Зерттеу объектісі – Қазақстан Республикасындағы халықтың борыштық жүктемесі және оның қоғам мен экономикаға әсер ету процесі.

Әдістеме

Қазақстандағы қарыздық жүктеменің кедейлік деңгейіне ықпалын зерттеу барысында сапалық және сандық талдау әдістерін біріктіретін кешенді әдіснама қолданылды. Зерттеу шеңберінде төмендегідей тәсілдер пайдаланылды:

- **Статистикалық мәліметтерді талдау.** Халықтың борыштық жүктемесінің деңгейін анықтау үшін Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі, Ұлттық статистика бюросы және басқа да мемлекеттік мекемелердің ресми деректері негізге алынды. Зерттеу барысында халықтың орташа қарыз көлемі, қарыздардың құрылымы (тұтынушылық несие, ипотекалық қарыз, кредиттік карталар бойынша берешек және басқа да міндеттемелер), сондай-ақ соңғы жылдардағы борыштық жүктеменің өзгеру динамикасы қарастырылды.

- **Салыстырмалы талдау.** Борыштық жүктеме мен кедейлік деңгейінің өзара тәуелділігін анықтау үшін Қазақстанның әртүрлі өңірлері арасында салыстырмалы зерттеу жүргізілді. Аталған талдау аймақтар арасындағы әлеуметтік-экономикалық айырмашылықтарды, соның ішінде қалалық және ауылдық жерлердегі халықтың қарыздық жағдайының ерекшеліктерін салыстыруға мүмкіндік берді.

Әдебиетке шолу

Нұрмұханбетова А.Б. өз еңбегінде несие пайыздарының жоғары болуы, халықтың қаржылық сауаттылығы деңгейінің төмендігі және қарыз нарығын реттеудің тиімді механизмдерінің жеткіліксіздігі борыштық жүктеменің артуына себеп болатынын көрсетеді. Ғалымдардың пікірінше, мұндай жағдай әлеуметтік теңсіздіктің күшеюіне және кедейлік мәселесінің тереңдеуіне әсер етеді.

Негізгі материал

Қазақстан Республикасында халықтың борыштық жүктемесінің артуы соңғы жылдары елдің әлеуметтік-экономикалық дамуына әсер ететін маңызды факторлардың біріне айналды. Әсіресе тұтынушылық несиелеудің қарқынды өсуі, микронесиелік ұйымдардың көбеюі және цифрлық қаржы қызметтерінің кең таралуы азаматтардың қарыз алу белсенділігін арттырды. Қазіргі таңда көптеген азаматтар күнделікті тұтынушылық қажеттіліктерін, тұрғын үй мәселесін немесе тұрмыстық шығындарын несие арқылы шешуге мәжбүр. Бұл жағдай халықтың табысы мен қаржылық міндеттемелері арасындағы тепе-теңдіктің бұзылуына алып келуде.

Қазақстанда халықтың борыштық жүктемесінің өсуіне әсер ететін негізгі себептердің бірі – халық табысының жеткіліксіз деңгейі. Инфляцияның өсуі, азық-түлік пен коммуналдық қызмет бағасының қымбаттауы азаматтардың нақты кірісін төмендетіп, оларды қосымша қарыз қаражатын пайдалануға итермелейді. Сонымен қатар, қаржы ұйымдарының онлайн-несиелерді жеңілдетілген тәртіппен беруі де қарыз алу процесін жылдамдатты. Несиені рәсімдеу талаптарының қарапайым болуы, жарнамалардың көптігі және халықтың қаржылық сауаттылығының төмендігі азаматтардың шамадан тыс қарыздануына ықпал етуде.

Халықтың жоғары борыштық жүктемесі ең алдымен әлеуметтік салаға теріс әсер етеді. Қарыз көлемінің артуы отбасылардың материалдық жағдайының нашарлауына, әлеуметтік теңсіздіктің күшеюіне және кедейлік қаупінің артуына себеп болады. Несие төлеуге жұмсалатын шығындардың көбеюі азаматтардың білім алу, денсаулық сақтау және басқа да маңызды қажеттіліктерге қаражат бөлу мүмкіндігін шектейді. Сонымен қатар, тұрақты қаржылық қысым психологиялық күйзеліске, отбасылық жанжалдардың көбеюіне және қоғамдағы әлеуметтік шиеленістің артуына алып келеді.

Борыштық жүктеменің жоғары деңгейі экономикалық салаға да айтарлықтай әсер етеді. Біріншіден, халық табысының едәуір бөлігі несиелерді өтеуге бағытталғандықтан, ішкі тұтыну көлемі төмендейді. Бұл өз кезегінде шағын және орта бизнестің дамуына кері әсерін тигізеді. Екіншіден, мерзімі өткен берешектердің көбеюі банк секторындағы тәуекелдерді арттырады. Проблемалық несиелер көлемінің ұлғаюы қаржы жүйесінің тұрақтылығына қауіп төндіріп, банктердің экономиканы несиелеу мүмкіндігін азайтады. Үшіншіден, халықтың шамадан тыс қарыздануы еңбек өнімділігінің төмендеуіне де ықпал етуі мүмкін, себебі қаржылық қиындықтар азаматтардың әлеуметтік белсенділігі мен еңбекке ынтасына әсер етеді.

Қазақстанда халықтың борыштық жүктемесін төмендету мақсатында мемлекет тарапынан бірқатар шаралар қабылдануда. Атап айтқанда, тұтынушылық несиелеуді реттеу күшейтіліп, микронесиелік ұйымдардың қызметіне шектеулер енгізілді. Сонымен бірге, жеке тұлғалардың банкроттығы туралы заң қабылданып, азаматтарға қарыз мәселесін құқықтық жолмен шешу мүмкіндігі берілді. Бұл шаралар халықтың қаржылық жағдайын тұрақтандыруға және проблемалық берешектер көлемін азайтуға бағытталған.

Алайда, мәселені толық шешу үшін құқықтық реттеумен қатар халықтың қаржылық сауаттылығын арттыру маңызды. Азаматтардың несие алу кезіндегі

тәуекелдерді дұрыс бағалауы, жеке бюджетті жоспарлау дағдыларын меңгеруі және қаржылық жауапкершілікті түсінуі борыштық жүктеменің төмендеуіне ықпал етеді. Сонымен қатар, халық табысын арттыруға, жұмыспен қамтуды жақсартуға және әлеуметтік қолдау шараларын күшейтуге бағытталған мемлекеттік саясат та маңызды рөл атқарады.

Осылайша, Қазақстандағы халықтың жоғары борыштық жүктемесі әлеуметтік және экономикалық тұрақтылыққа әсер ететін күрделі мәселе болып табылады. Сондықтан бұл бағытта тиімді құқықтық, экономикалық және әлеуметтік тетіктерді жетілдіру мемлекет үшін маңызды міндеттердің бірі болып қала береді.

Қазақстандағы халықтың жоғары борыштық жүктемесі — бұл тек қаржылық емес, сонымен қатар терең әлеуметтік-экономикалық салдары бар маңызды мәселе. Халықтың несиеге тәуелділігінің артуы тұрмыстық деңгейге және жалпы ел экономикасына әсер етеді.

Кесте 1. Негізгі әлеуметтік-экономикалық салдарлары

Әлеуметтік салдарлар:	Экономикалық салдарлар:
Кедейлік деңгейінің артуы: Борыштық міндеттемелердің жоғарылығы халықтың, әсіресе табысы төмен топтардың тұрмыс деңгейін төмендетеді.	Тұтыну сұранысының төмендеуі: Халықтың қолындағы еркін қаражаттың азаюы ішкі нарықтағы тауарлар мен қызметтерге деген сұранысты бәсеңдетеді.
Психологиялық қысым және әлеуметтік шиеленіс: Қарызды өтеу қиындықтары азаматтардың психологиялық жағдайына кері әсер етіп, қоғамдағы әлеуметтік тұрақтылыққа қауіп төндіреді.	Банк жүйесіне қауіп: Несиелердің қайтарылмауы (проблемалық несиелер) банк секторының тұрақтылығына кері әсерін тигізеді.
Өмір сүру сапасының төмендеуі: Табыстың негізгі бөлігі қарызға кеткендіктен, халықтың сапалы тамақтануға, денсаулық сақтауға және білім алуға жұмсайтын қаражаты азаяды	Инвестициялық әлеуеттің төмендеуі: Халықтың несиеге тәуелділігі ұзақ мерзімді жинақтарды азайтып, экономикаға инвестиция салу мүмкіндіктерін шектейді.

Халықтың несиеге шамадан тыс тәуелді болуы азаматтардың қаржылық жағдайының нашарлауына, кедейлік деңгейінің өсуіне және өмір сүру сапасының төмендеуіне алып келеді. Сонымен қатар, қарыздық міндеттемелердің артуы психологиялық қысымды күшейтіп, қоғамдағы әлеуметтік шиеленістің өсуіне себеп болады.

Экономикалық тұрғыдан алғанда, борыштық жүктеменің жоғары болуы ішкі тұтыну сұранысының төмендеуіне, банк секторындағы тәуекелдердің артуына және халықтың жинақтау мен инвестициялау мүмкіндіктерінің

шектелуіне әсер етеді. Бұл жағдай ел экономикасының тұрақты дамуына кері ықпал жасап, қаржы жүйесінің тұрақтылығына қауіп төндіреді.

Дүниежүзілік банктің ай сайынғы экономикалық шолуының мәліметтері бойынша, 2025 жылдың төртінші тоқсанында үй шаруашылығының қарызы мен жалақысының арақатынасы 51% - ға жетті, бұл 2008-2009 жылдардағы әлемдік дағдарыс алдындағы деңгейден асып түсті, деп хабарлайды Nalyk Finance.

2025 жылдың төртінші тоқсанында үй шаруашылықтарының жалақыға қатысты қарызы рекордтық 51% - ға жетті, бұл 2008-2009 жылдардағы банктік дағдарыстың алдындағы 50% - дан асып түсті. 2020-2025 жылдар аралығында үй шаруашылықтарының нақты қарыз алу көлемі екі есеге жуық өсті, ал нақты табыс 15% – ға өсті.

Экономистер сондай-ақ қазақстандықтардың табыс динамикасының нашарлауын тіркейді: 2025 жылғы желтоқсанда құлдырау жылдық мәнде 6% құрады.

2025 жылдың қорытындысы бойынша Қазақстан халқының несиелік берешегі айтарлықтай өсуді көрсетіп, рекордтық көрсеткіштерге қол жеткізді:

- несиелік портфельдің жалпы көлемі - 2025 жылғы желтоқсанға қарай халықтың қарыздар портфелі 42,4 трлн теңгеге жетті.

- өсу қарқыны - азаматтардың қарыздары табысқа қарағанда тез өседі, ал халықтың қарыздары табысқа қарағанда алты есе тез өседі.

- мерзімі өткен берешек - ҚР Екінші деңгейдегі банктерінің (ЕДБ) жиынтық несие портфеліндегі төлем мерзімі 90 күннен асатын қарыздардың үлесі (NPL 90+) бір жыл бұрынғы 3,1% - ға қарағанда 3,6% - ға дейін өсті.

- табысқа қатынасы - халықтың жалақыға қатысты берешегі 51% - ға жетті, бұл абсолютті максимум. 2026 жылдың басында жалпы портфельдің төмендеуіне қарамастан, үй шаруашылықтарына жүктеме жоғары болып қала беретіні атап өтілді.

Ұлттық банктің мәліметінше, 2025 жылғы қыркүйектен бастап 2026 жылғы сәуірге дейін Жиынтық портфель 40,8 трлн теңгеден 43,4 трлн теңгеге дейін ұлғайды. Бұл ретте динамика біркелкі болмады: 2025 жылғы желтоқсанға қарай портфель 42,4 трлн теңгеге жетті, содан кейін 2026 жылғы ақпанда 43,3 трлн қаңтардағы шарықтау шегінен кейін 43,0 трлн теңге.

Портфельді өзгертуге негізгі үлесті ел азаматтары қамтамасыз етті. Қарыздар көлемі жарты жылда 23,7 трлн теңгеден 25,0 трлн теңгеге дейін ұлғайды. Осы бөлшек сегменттің ішінде тұтынушылық несиелер басым-шамамен 16,8 трлн теңге. Ипотека айтарлықтай аз үлесті алады-шамамен 7,0 трлн теңге.

2026 жылдың 1 шілдесінен бастап банктер қарыздың жүктеме коэффициентін және қарыздың кіріске қатынасын ескеруге міндетті болады, ал расталған кірістерге баса назар аударылады.

Сонымен қатар, тікелей шектеулер енгізілуде: банктер 30 күннен астам мерзімі өткен қарыз алушыларға, сондай-ақ есептен шығарудан және қайта құрылымдаудан кейін проблемалық несие тарихы бар клиенттерге несие бере алмайды.

Қарыздардың параметрлері де өзгереді. Кепілсіз несиелердің мерзімі шектеліп, ұзағырақ несиелер бойынша капиталға қойылатын талаптар күшейіп, олардың банктер үшін тартымдылығын төмендетеді.

Қарыз жүктемесін есептеу қосымша кеңейеді-оған банк жүйесінен тыс бөліп төлеуді қосу жоспарлануда. Сондай-ақ бір қарыз алушыға берешектің жалпы лимитін енгізу талқыланады.

Қазақстан Республикасы халықтың борыштық жүктемесін азайту, қарыз алушылардың құқықтарын қорғау және мерзімі өткен берешектің өсуінің алдын алу мақсатында бірқатар заңнамалық, реттеушілік және әлеуметтік шараларды жүзеге асыруда. Мемлекет тарапынан 90 күннен астам мерзімі өткен қарызы бар азаматтарға банктер мен микроқаржы ұйымдарының кепілсіз тұтынушылық несие беруіне тыйым енгізілді. Сонымен қатар, кепілсіз банктік тұтынушылық қарыздар мен микронесиелер бойынша шекті мөлшерлер белгіленіп, қарыздардың барлық түрлері бойынша жылдық тиімді сыйақы мөлшерлемесінің шекті деңгейі төмендетілді.

Ұлттық банк азаматтардың шамадан тыс қарыздануын болдырмау үшін борыштық жүктеме коэффициентінің қатаң нормативтерін енгізу мәселесін қарастыруда. Әлеуметтік осал топтарға жататын азаматтардың банктер мен микроқаржы ұйымдары алдындағы кепілсіз тұтынушылық қарыздары бойынша бір реттік берешекті есептен шығару шаралары қабылданды. Сонымен қатар, табысы мен мүлкі жоқ азаматтардың үмітсіз қарыздарын есептен шығару рәсімдерін жеңілдету бағытында жұмыстар жүргізілуде.

Қарыз алушылардың құқықтарын қорғау мақсатында 90 күннен астам мерзімі өткен қарыздар бойынша комиссиялар мен айыппұлдарды есептеуге шектеулер қойылды. Азаматтарға несие шарттарын қайта қарау туралы банкке немесе микроқаржы ұйымына жүгіну құқығы берілген, ал келіспеушілік туындаған жағдайда Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігіне шағымдануға мүмкіндік қарастырылған. Сондай-ақ халыққа қызмет көрсету орталықтарында борыштық жүктемені төмендету мәселелері бойынша консультациялық көмек көрсетіледі.

Халықтың шамадан тыс несиеленуін төмендету мақсатында Ұлттық банк банктер үшін халыққа берілетін несиелер бойынша 2% көлеміндегі секторлық контрциклдік капитал буферін енгізді. Бұл шаралар кепілсіз тұтынушылық несиелеу нарығын тежеуге және азаматтарды «қарыз тұзағына» түсуден қорғауға бағытталған.

Қорытынды

Қорытындылай келе, Қазақстандағы халықтың жоғары борыштық жүктемесі елдің әлеуметтік-экономикалық дамуына тікелей әсер ететін өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Соңғы жылдары тұтынушылық несиелеудің қарқынды өсуі, онлайн-қарыздардың қолжетімділігі және халық табысының жеткіліксіз деңгейі азаматтардың несиеге тәуелділігін күшейтті. Нәтижесінде көптеген отбасылардың қаржылық тұрақтылығы әлсіреп, төлем қабілеттілігі төмендеуде.

Зерттеу барысында халықтың шамадан тыс қарыздануының әлеуметтік және экономикалық салдары анықталды. Әлеуметтік тұрғыдан алғанда, борыштық жүктеменің артуы кедейлік қаупін күшейтіп, өмір сүру сапасының төмендеуіне, психологиялық қысым мен әлеуметтік шиеленістің өсуіне алып келеді. Ал экономикалық жағынан бұл құбылыс ішкі тұтыну сұранысының төмендеуіне, проблемалық несиелер көлемінің ұлғаюына және банк жүйесіндегі тәуекелдердің артуына әсер етеді. Сонымен қатар, халықтың жинақтау және инвестициялау мүмкіндіктері шектеліп, экономиканың тұрақты дамуына кері ықпал жасайды.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Дүйсенбекова Л.Р. «Қазақстан халқының қарыздық жүктемесі мен кедейлік қаупі: әлеуметтік-экономикалық талдау» // Қоғам және Дәуір, 2023, №2.
2. www.ple.kz.
3. www.zakon.kz.
4. www.inform.kz.
5. informburo.kz.
6. ranking.kz.
7. orda.kz.
8. liter.kz.
9. kz.kursiv.media.
10. <https://nationalbank.kz> ҚР азаматтарының несиелік жүктемесі, қаржылық тұрақтылық туралы есептер.
11. <https://stat.gov.kz> ҚР Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі, Ұлттық статистика бюросы. «Халықтың өмір сүру деңгейі» бойынша жыл сайынғы статистикалық жинақтар.
12. Қазақстан Республикасы азаматтарының төлем қабілеттілігін қалпына келтіру және банкроттығы туралы Қазақстан Республикасының Заңы 2022 жылғы 30 желтоқсандағы № 178-VII ҚРЗ.өзгерістермен 19.03.2026.

REFERENCES

1. Duisenbekova L. R. "debt burden and poverty risk of the population of Kazakhstan: socio-economic analysis" // society and Era, 2023, N 2.
2. www.ple.kz.
3. www.zakon.kz.
4. www.inform.kz.
5. informburo.kz.
6. ranking.kz.
7. orda.kz.
8. liter.kz.
9. kz.kursiv.media.
10. <https://nationalbank.kz> reports on credit load, financial stability of citizens of the Republic of Kazakhstan.

11. <https://stat.gov.kz> Agency of the Republic of Kazakhstan for Strategic Planning and reforms, Bureau of National Statistics. Annual statistical collections on the "standard of living of the population".

12. Law of the Republic of Kazakhstan on restoration of solvency and bankruptcy of citizens of the Republic of Kazakhstan dated December 30, 2022 No. 178-VII kr.changes from 19.03.2026.

Ажибаева Г. М.,
магистр менеджмента, доцент
gulzhan121983@mail.ru

*Костанайский социально-технический
университет имени академика З. Алдамжара,
110000 г. Костанай,
пр. Кобыланды Батыра, 27¹*

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПОСЛЕДСТВИЯ ВЫСОКОЙ ДОЛГОВОЙ НАГРУЗКИ НАСЕЛЕНИЯ В КАЗАХСТАНЕ

***Аннотация.** В статье рассматриваются социально-экономические последствия высокой долговой нагрузки населения в Республике Казахстан. Быстрый рост потребительских кредитов, микрокредитов и онлайн-займов в последние годы увеличивает зависимость населения от кредитов и влияет на финансовую стабильность граждан.*

В статье были проанализированы основные причины долговой нагрузки населения, ее социальные и экономические последствия. В частности, установлено, что увеличение долговых обязательств способствует росту уровня бедности, снижению качества жизни, усилению психологического давления, а также ослаблению внутреннего потребительского спроса и увеличению рисков в банковском секторе.

***Ключевые слова:** социальные и экономические последствия, долговая нагрузка, долг, финансовый риск, проблемная задолженность, потребительский кредит.*

Azhibayeva G. M.,
associate professor, Master of Management,
gulzhan121983@mail.ru

*Kostanay Social-Technical University
named after Z.Aldamzhar,
110000 Kostanay, ave. Koblandy Batyr, 27*

SOCIO-ECONOMIC CONSEQUENCES OF THE HIGH DEBT BURDEN OF THE POPULATION IN KAZAKHSTAN

Abstract. *The socio-economic consequences of the high debt burden of the population in the Republic of Kazakhstan are considered. In recent years, the rapid growth of consumer loans, microloans and online loans has been increasing the dependence of the population on credit and affecting the financial stability of citizens. In the course of the study, the main causes of the debt burden of the population, its social and economic consequences were analyzed. In particular, it was found that an increase in debt obligations contributes to an increase in the level of poverty, a decrease in the quality of life, an increase in psychological pressure, as well as a weakening of domestic consumer demand and an increase in risks in the banking sector.*

Keywords: *social and economic consequences, debt burden, debt, financial risk, problem debt, consumer credit.*